

RECENZIO

VASAS ILONA

**Makkai Béla (szerk.): *A Felvidék krónikása.*
Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére
Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan,
2015. 379 p.**

A Felvidék krónikása című tanulmánykötetet szerkesztője, Makkai Béla (a KRE tan-
székvezető docense), a bevezetőben a kétlaki történész professzor „kanyargós,
bukatókkal teli” életpályáját idézi fel. Az ünnepelt a Felvidéken született, Pozsony-
ban szerzett diplomát, majd a kisebbségi magyarság szolgálatában megalkuvást
nem ismerő magatartása miatt elveszítette állását. Magyarországon talált nyugodt
háttérrel tudományos munkájához, hivatali elismerést s professzori, dékán-, majd
rektorhelyettesi rangot. Töretlen szorgalommal és alaposággal kutatja, írja a felvi-
déli magyarság történetét.

A Felvidék 1918–1928. Az első évtized csehszlovák uralom alatt című, 2014-es kötete
előszavában olvashatók emlékezetes sorai: „A történész feladata, hogy kiderítse: mi
történt. Mert ne feledjük, a jelen meg nem értése leginkább a múlt nem ismeretéből
eredeztethető.” A tisztelgő kötet is nemzetünk sorskérdéseivel, a Trianon előtti és
utáni viszonyainkat meghatározó eseményekkel, személyekkel, dokumentumok-
kal foglalkozik. A 22 tanulmányt nehéz lenne egyetlen közös, gondolati szárra fel-
fűzni – bár kiemelt helyet kap a szétszakított ország határon kívülre rekedt magyar-
ságának helyzete –, de talán nem is szükséges. A 19–20. századi magyar történelem
iránt érdeklődők bőven találnak benne csemegéül szolgáló írásokat.

A „Nemzeti tér – törésvonalakkal” című fejezetben Tóth Árpád (a Miskolci
Egyetem docense) a pozsonyi tankerület diákállományát elemzi az 1810/11-es, az
1826/27-es és az 1843/44-es tanévek iskolai anyakönyvei alapján. Táblázatokkal il-
lusztrálva vizsgálja a tankerület egészét, az iskoláztatás gyakorlatát, és szembe-
síti a tankerület összlakosságát a diákok létszámával. Szem előtt tartva a lakosság feleke-
zeti megoszlását, a térség domborzati, társadalom-földrajzi tagoltságát, fogalmazza
meg következtetéseit, s állapít meg mélyebb társadalomtörténeti összefüggéseket.

Balaton Petra (a KRE adjunktusa) az agrárkérdést elemzi, s kalauzolásában a
Felvidékről Nagyváradra utazunk. Kárpátalján, Székelyföldön, a Partiumban és
Felvidéken az 1890-es években kezdődött meg a mezőgazdaság és a földművelő tö-
megek életviszonyainak fejlesztése Darányi Ignác agrárminiszter kirendeltségeinek
közvetítésével. A tanulmányban a nagyváradi miniszteri kirendeltség története ele-
venedik meg 1913. április 1-jétől megszűnéséig, a román csapatok 1919. április 19-i

bevonulásáig. Hogy mi volt a hivatal feladata? Kedvező állami hiteleket nyújtott, árvízkárosultakat segítkezett, szervezte a falusi társadalmat, terjesztette az okszerű talajművelés módszertanát, ösztönözte a gépesítést és az ellenőrzött vetőmagvak használatát. A háború idején segítette a lakosság élelmezését, az állatállomány takarmánnyal való ellátását stb. Okfejtését a szerző ekképpen összegzi: „a nagyváradi hivatal gyakorlati tevékenysége a szórványmagyarság és a nemzetiségi birtokosság körében végzett pozitív társadalmi és gazdasági akciónak értékelhető.”

A következő írás a magyar irodalom kedvelőinek is jó szívvel ajánlható. A kultusztárca 1912. decemberi költségvetési vitájában gróf Zichy János miniszter így nyilatkozott: „a magyar kultúrát a magyar nemzet élő lelke szabja meg, amely mindenható, örök és halhatatlan...” Goga Octavian, román költő (később Nagy-Románia miniszterelnöke) egy Aradon megjelenő román napilap 1913. januári számában válaszolt *Egy anakronizmus: a magyar nemzeti kultúra* című cikkben. Végkövetkeztetése: „a magyar nemzeti irodalom véget ért a költészetben Petőfivel és Arany Jánossal, a prózában pedig Mikszáthtal, helyet csinálva a budapesti zsidó nemzeti irodalomnak, mely napjainkban uralkodik.” Az írást, annak fogadtatását s a mögötte meghúzódó történelmi tényeket Raffay Ernő (KRE nyugalmazott docense, volt rektorhelyettese) elemzi, értékeli.

A Széll-kormány 1901-ben indította útjára az amerikai, romániai, szlavóniai, bukovinai és boszniai kivándorolt magyarság anyaországához fűződő kötődéseinek erősítését és távlati hazatelepítését célzó programját. Makkai Béla eddig feltáratlan miniszterelnökségi iratanyagra támaszkodva a titkos óromániai „nemzetgondozási akció” elitpótló programját ismerteti, amely sok nehézségbe ütközött. Az ösztöndíjat nyert diákok egy része nem tudott megfelelni az anyaországi középiskolák magas követelményeinek, a szülők olykor nagyobb karrierlehetőségre vágytak, a takarékos finanszírozás megélhetési gondokat okozott a kedvezményezetteknek; különösen, ha kibocsájtó közegükben oklevél birtokában sem tudtak érvényesülni. 1916-ra már Tisza István miniszterelnök is azon a nézeten volt, hogy a végzősök inkább az anyaországban álljanak munkába, s ez családjaik hazatérését is ösztönzi majd. Az elvesztett világháború azonban még több megpróbáltatást hozott a regáti ösztöndíjasokra és a diaszpóramagyarságra.

Kovács Dávid (a KRE adjunktusa) „*A nemzeti függetlenség igazi harcossai*”, a *KMP nemzeti retorikájának háttere* című írásában arra kereste a választ, mikor, hogyan, milyen erők hatására és milyen célból következett be a változás a tanácsköztársaság időszakában mereven internacionalista ideológiában, és miként vált a magyar kommunista politika részévé a nemzeti retorika taktikai szándékú felhasználása. A szerző nemzetközi kitekintést ad, sűrűn idézve a Kommunista Internacionálé 1935-ös VII. Kongresszusát, mely mindenek fölé helyezte a Szovjetunió biztonságpolitikai érdekeit. Nyomon követhetjük, hogyan vált új jelszóvá a „népfront”, a „nemzeti egység”, a „nemzeti függetlenség”, s hogyan váltak gyakran használt fogalmakká a „demokratikus”, a „hazafiság” kifejezések – alaposan kiforgatva eredeti jelentéstartalmukból.

Popély Árpád (a révkomáromi Selye János Egyetem adjunktusa) írása 1938 utolsó hónapjaiba kalauzolja az olvasót. Már megszületett az I. Bécsi döntés, jelentős elcsatolt területeket kapott vissza Magyarország. A Prágától autonómiát nyert Szlovákiában sok furcsaság történt a választások körül: például a jelölőlistákat a kihirdetéstől számított egy napon belül (november 27-én délig) kellett benyújtani. Így az Egyesült Magyar Párt vagy a Német Párt jelöltjei csak a Szlovák Néppárt választási listáján juthattak képviselői mandátumhoz. A Néppárt uralta a médiát, ezért agitációs tevékenységre részükről nem kerülhetett sor. Az EMP vezetői arra bíztatták a magyarokat, hogy „igennel” szavazzanak a közös listára, a megelőlegezett bizalom jeléül a szlovákság iránt, noha a választási szabályok megsértésével a nemzetiségek külön választóhelyiségekben szavazhattak – hogy felmérhessék választási magatartásukat. Számarányos képviselőtről így szó sem lehetett! Az országgyűlés 63 megválasztott képviselőjéből csak egy lett magyar: Esterházy János, az EMP elnöke. A hatóságok „elővigyázatosságból” nem hozták nyilvánosságra sem a választásra jogosultak, sem a választáson résztvevők, sem pedig az ellenszavazatot leadók számát, noha a magyar választók többsége megszavazta a néppárti jelölőlistát.

A Szlovákiában rekedt magyarok naiv jóhiszeműségét durván ellenpontozzák a magyar–csehszlovák lakosságcsere egyezmény körüli cseh-szlovák politikusi megnyilatkozások. Izsák Lajos (az ELTE professor emeritusa) tanulmányában felfoghatatlan gyűlöletről és magyarellenességről tudósít: „sok emberünk azt mondja: meg kell őket semmisíteni, meg kell őket fosztani vagyonuktól, gyűjtőtáborokba kell őket helyezni, szabadítsuk meg telkeinket az egerektől és a poloskáktól.” A szavakat gyakorlati intézkedések követték a Szlovák Nemzeti Tanács (SzNT) 1945. április 5-én, Kassán megfogalmazott programjában, melyet a kollektív felelősség kirekesztő szelleme hatott át. Kíméletet nem ismerve: a magyarok nem szervezkedhettek, állásukból elbocsájtották őket, vagyonukat elkobozták, lakásukat lefoglalták, több mint húszezret internálótáborba zárták. A potsdami értekezlet ugyan elutasította a magyar nemzetiség kitelepítésére vonatkozó csehszlovák kérést, de a türelmetlenség, az üldözés csak fokozódott a Magyarországra kényszerített szerződés 1946. február 27-ei aláírásáig. Az érdekesítő írás felidézi a Csehszlovák Áttelepítési Bizottság tevékenységét, a Nagy Ferenc-kormány reagálásait, az egyezmény törvénybe iktatását a Nemzetgyűlésben, a pártok és a polgári ellenzék képviselőinek hozzászólásait, utóbbiak tiltakozását. A legnagyobb párt, az FKgP távolmaradása miatt az elfogadó határozat egy nap késéssel, 1946. május 13-án született meg. Írása végén a szerző Sulyok Dezsőt idézi: „A szokásos terrormódszerekkel sikerült az elnöknek a kisczardapárt annyi tagját engedelmessé tenni, hogy a szavazásnál az kitegye az elegendő többséget.”

Az 1946. április 5-ei SzNT-program egyik sarkalatos pontjának érvényesítését, a kitoloncolást és az ún. összpontosító táborokban való elhelyezést Vadkerty Katalin (a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének nyugalmazott munkatársa) *Németek és magyarok Pozsonyban 1945–1948 között* című írásában követhetjük nyomon. A Pozsonyi Városi Nemzeti Bizottság és a Városi Rendőrpa-

rancsnokság együttműködésével három tábort létesítettek: Ligetfaluban, a Patrongyárban és a Szöllösi úton, melyekben 1945. november 1-jén összesen 6222 embert tartottak fogva – németeket és magyarokat. Ide csak a legszükségesebb holmijukat vihették magukkal (ingó és ingatlan vagyonukat államosították). Hiányoztak az élet legelemibb feltételei, a megfelelő ételmezés, egészségügyi ellátás, nem volt víz, fűtés. A kilátástalan helyzetet a közmunkák enyhítették s a Nemzetközi Vöröskereszt támogatása. Az internáltak zömét 1947-ig tartották fogva, miközben eredményesen lezajlott Pozsony elszlávosítása. A háromnyelvű, háromkultúrájú város megszűnt létezni.

A kötet második, „Sors és szerep” című fejezetének első írásából kiderül, mennyi érdekességet tárhat fel a forrásfeldolgozás, és mekkora sikerélményt okozhat a kitarató, sokszor sziszifuszi munka. S ki ne lenne kíváncsi a kulisszatitkokra? A laikus olvasó hihetné, hogy Vámbéry Árminról, a híres orientalistáról már mindent tudunk, vagy legalábbis majdnem mindent. Sárközy Miklós (a KRE tanszékvezető docense) szerint azonban ez nincs így. A családi tulajdonban maradt levelek egyik része a budai várnegyed ostroma során pusztult el, a másik része valószínűleg a költözésnek esett áldozatul 1938–1945 között, a harmadik része Londonban van, s a negyedik az, ami ez idáig nem vált ismertté, Amerikába került. Vámbéry Rusztem (Ármin fia) vihette magával, s az unoka, Vámbéry Róbert, minden bizonnyal annak köszönhetően, hogy más érdeklődő nem kereste fel, egy amerikai Brecht-kutatóra, dr. John Fuegira mint örökösére hagyományozta. Ennek a 76 önálló dokumentumnak a másolatai kerültek Sárközy Miklós birtokába, és ebből egyet ismerhetünk meg, mégpedig az erdőszentgyörgyi Rhédey-kripta helyreállításának körülményeit.

A kötetben ez után egy másik híresség következik, egy „historiográfiai sztár”, Gabriele D’Annunzio. A költőből lett hadvezér alakja a magyar történelemhez is kapcsolódik, hiszen nem tudván belenyugodni abba, hogy a korábban Osztrák-Magyar Monarchiához tartozó kikötővárost, Fiumét a szerb–horvát–szlovén királyság részévé tették, 2600 fős szabadcsapatával 1919. szeptember 19-én bevonult a városba, és független államnak kiáltotta ki. 2013-ban jelent meg Lucy Hughes-Hallett kultúrtörténész angol nyelvű D’Annunzio-életrajza, ennek recenzióját írta meg Ordasi Ágnes (a KRE doktori iskolájának a hallgatója). Mint írja, a kötet d’Annunzio életét-jellemét plasztikusan jeleníti meg, és számos izgalmas, meglepő epizóddal árnyalja. Ugyanakkor nem rejti véka alá, hogy a szerző, mivel művét nem csupán történészeknek, hanem a szélesebb olvasóközönségnek szánta, nem tesz eleget minden téren a tudományos kritériumoknak.

„Magyarország, illetve a magyar nemzet 20. századi történelme szempontjából Edvard Beneš az egyik legfontosabb »nem magyar« közép-európai politikus. Karrierjének pályáíve számtalan esetben keresztezte a magyar történelem útját.” Ez az első két mondata Gulyás László (a Szegedi Tudományegyetem egyetemi tanára) tanulmányának. Kétségtelen, hogy Edvard Beneš karizmatikus egyéniség lehetett, már első emigrációja idején is olyan politikai nagyságokkal tárgyalt, mint Clemenceau, Lloyd George, Wilson, de a második világháború előtt, Csehszlo-

vákia összeomlása után Rooseveltt, Sztálin és Churchill szintén fogadja. Javaslatait nemcsak meghallgatják, hanem tekintetbe is veszik. „Elévülhetetlen érdemei” vannak a történelmi Magyarország felszámolásában, a Csehszlovákiába bekebelezett felvidéki területek magyarságának megpróbáltatásaiban. Az írás végigköveti Beneš tevékenységét a kezdetektől: kisantant létrehozása, bilaterális szerződéskötések, a magyar politikusok kisebbségvédelmi akcióinak elhárítása, francia szövetség ápolása. Majd megláthatjuk az első repedéseket az általa teremtett építményen (a világ-gazdasági válság, Hitler hatalomra jutása), s végül eljutunk külpolitikai csődjéig, Csehszlovákia 1938-as széthullásáig.

Esterházy János nevével korábban már találkoztunk Popély Árpád tanulmányában. Nagy ívű, tragikus véget ért pályafutásának részletes bemutatására Molnár Imre (diplomata) vállalkozott *Esterházy János élete lengyel kapcsolatainak tükrében* című írásában. A gróf Nyitraújlakon született, de édesanyja révén lengyel származású, mely kötődés meghatározó jelentőséggel bírt egész politikusi tevékenységében. Egyetértett a lengyel–magyar–jugoszláv–olasz, ún. „horizontális tengely” gondolatával, a Közép-Kelet-Európa föderalizálására irányuló lengyel próbálkozásokkal. Hitt abban, hogy létre lehet hozni egy magyar–szlovák kiegyezést is, óhaja azonban nem teljesült. Parlamenti tevékenysége a '30-as évek végén már nemcsak a kisebbségi, hanem az általános emberi jogok védelmére is kiterjedt. Tette ezt nemcsak politikusként, de magánemberként is. Bekapcsolódott a lengyel menekültek magyarországi befogadásának szervezésébe, egyetlen képviselőként nem szavazta meg a szlovákiai zsidóság deportálását kimondó, 1942. május 15-i alkotmánymódosító törvényt, aktívan szerepet vállalt az üldözött szlovákiai és lengyelországi zsidók megmentésében. Már a nyilasok is letartóztatták, aztán megjárta a pozsonyi, a moszkvai börtönöket, a munkatáborokat, majd a csehszlovák hatóságok kikérték, mivel halálra ítélték, s bár a kivégzéstől elnöki kegyelemmel megmenekült, élete végéig, 1957-ig fegyházban raboskodott. A hamvait tartalmazó urna hollétére csak 2007-ben derült fény.

Az első világháborút követően, az elcsatolt Felvidéken a reformátusok arra kényszerültek, hogy létrehozzák csonka, önálló egyházukat. A református belmisszióknak több kiemelkedő személyisége közül Tóth Kálmán lelkész életét mutatja be Galo Vilmos (a komáromi Duna Menti Múzeum történésze). A Nagyszepeken született szegény, de tehetséges Tóth Kálmán az első országos diákkonferencián, 1926-ban köteleződött el a református ifjúsági munka iránt. Nagy hatással volt rá Nehézy Károly, a 20. század egyik legeredetibb magyar evangelizátora, hatására vált a vallásos kegyességi irányzat követőjévé. A tanulmányban megismerhetjük a Timóteus Szövetség létrejöttét, elveit, programját, munkáját, fókuszában az ifjúsági evangelizációval, majd a komáromi Timóteus-árvaház felépítése után (1938) az intézmény lelkészeként a szociális munka fontosságát. Tóth Kálmán 1944-től már a komáromi egyházmegyei misszió lelkésze. Érték retorziók a második világháború után, de fáradhatatlanul tevékenykedett 52 éves korában bekövetkezett korai haláláig.

Egy nagy volumenű történetírói vállalkozásba nyerünk betekintést a következő tanulmányban. „A magyarsággal újraegyesült felvidéki, kárpátaljai, észak-erdé-

lyi és székelyföldi, valamint délvidéki területekről 1938 és 1944 között a Magyar Országgyűlés Képviselőházába összesen 122, a Felsőházába 103 tagot hívtak meg” – működésüket, egész életpályájukat mutatja be a készülő könyvében lexikonszerű szócikkekben Botlik József (a Pázmány Péter Katolikus Egyetem nyugalmazott docense). Közülük most dr. Holota Jánost, Jaross Andort, Ortutay Jenőt, Szilassy Bélát, R. Vozáry Aladárt, dr. Fenczik Istvánt ismerhetjük meg. A szerző ezt megelőzően azonban az első bécsi döntés méltányos etnikai határkijelöléséről értekezik. Érvei közül egyet emelek ki: a tárgyalások során a csehszlovák kormány 1938. október 22-én, a harmadik területi ajánlatában – saját maga – 11 300 négyzetkilométert ismert el, ez a Magyarországnak megítélt területnek – a végleges szám: 12 109 négyzetkilométer – több mint a 90 százaléka!

Az 1945-től 1950-ig működő népbírósági intézményrendszer tevékenységéről dr. Zinner Imrének, az ELTE tiszteletbeli tanárának, a VERITAS Történetkutató Intézet kutatócsoport-vezetőjének megállapítását, miszerint a „törvénysértő büntetőeljárások szinte a kezdetektől jelen voltak” idézi írása elején Vincze Gábor (az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark muzeológus-történésze), s témája kibontása végeztével eljut addig, hogy ez a „szinte” szócska elhagyható. Fülöp Imre perét ismerhetjük meg, akit 1945. február 13-án tartóztattak le, s akit a szegedi népbíróság alig több mint egy hónap múlva háborús bűntett elkövetésében, valamint sikkasztás bűntettében talált bűnösnek, s emiatt kötél általi halálra ítélt. A feltárt dokumentumok fényében megállapítható, hogy a vallomásra veréssel, kínzással vették rá, kísérlet sem történt arra, hogy tanúkat keressenek a vád igazolására, a védelem tanúit nem hallgatták ki, a későbbi eljárások során sem derültek ki alapvető fontosságú tények. Tehát egy többé-kevésbé ártatlan, de a „legfőbb bűnét” bizonyítottan el nem követő embert küldtek volna bitófára. „Gyaníthatóan” egy-két helybeli kommunista „erős ember” nyomására, írja Vincze Gábor, 1949-ben végül a vádlott 5 évet kapott. S ezzel az elítélt a körülményeket tekintve még szerencsésnek mondhatta magát.

A „Rideg háború” című fejezet első írása Hermann Róberté (a KRE intézetvezető egyetemi tanára), aki az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Simonyi-szabadcsapatának harcait mutatja be, Bartha Józsefre fókuszálva. Az imponáló forrásanyagot felsorakoztató tanulmány izgalmas olvasmány is. Megismerjük Kossuth Lajos koncepcióját, miszerint a csapatok feladata, hogy „az ellenséges vonalak mögött ténykedve megakadályozzák az elfoglalt területek pacifikációját, ébren tartásuk az ellenállás szellemét, letartóztassák az ellenséggel együttműködő személyeket.” Bartha József lévai cipész Ocskay Vendel, majd Simonyi Ernő csapatához csatlakozott, vonulásukat napra pontosan követhetjük, tanúi lehetünk anekdotába illő epizódoknak is. Barthát végül több társával együtt elfogták, és Pozsonyban állították a helyi cs. kir. Katonai Vizsgáló és Rögtönítélő Bizottmány elé: az ítélet kötél általi halál, amelyet végül lőpor és golyó általi halálra módosítottak. A szerző az általa feltett kérdésre, miszerint eleve elhibázott és reménytelen volt-e a Simonyi-szabadcsapat vállalkozása, igennel válaszol, több érvet is felsorakoztatva: felszerelési, élelmezési,

kiképzettségi hiányosságok, időjárási körülmények, az ellenséges reguláris erők fegyelmezettsége, azt sem elhallgatva, hogy a szabadcsapatoknak a polgári lakosság rokonszenvét sem sikerült elnyerniük.

Szarka László (a komáromi Selye János Egyetem és az egri Eszterházy Károly Főiskola docense) tanulmányának bevezető soraiban annak az óhajának ad hangot, hogy száz évvel az első világháború után ne a nemzeti szembenállások, az egymással szemben elkövetett hibák, bűnök határozzák meg múltértelmezéseinket. Üdvözli a centenáriumi megemlékezések apropóján napvilágot látott munkákban megjelenő igényt a sok szempontúságra s az árnyalt újraértelmezésre. A történeész *A nacionalizmusok funkcióváltása* című, jelen tanulmánya vizsgálati tárgyául Magyarország és a szomszédság nemzet- és államépítő nacionalizmusainak háborús átváltozását választotta. Nem titkolja, hogy a kötet ünnepeltjével, akinek írását ajánlja, álláspontjaik messze távolodtak, de „életre szólóan összeköt azonban annak tudata, hogy útjaink az igaznak tartott dolgok keresése érdekében váltak el.”

A pozsonyi internálótáborokban Vadkerty Katalin jóvoltából már jártunk, most Bognár Zalán (a KRE docense) vezet el bennünket a koronázó városba, a Felvidék legnagyobb hadifogolytáborába, amelyet 1945. április elejétől az év végéig legkevesebb 200 ezer ember járt meg. A táborok egyrészt a területileg illetékes frontparancsnokság, másrészt a szovjet Belügyi Népbiztosság (NKVD) Hadifogoly- és Internáltügyi Főparancsnokságának (GUPVI) a hatáskörébe tartoztak. A többségében német és magyar foglyok nagyobb részt ausztriai és cseh területekről, kisebb részt Északnyugat-Dunántúlról vagy Nyugat-Szlovákiából kerültek ide. Egyéni sorokon keresztül ismerhetjük meg útjukat a hadifogolytáborba, elhelyezésüket, élelmezésüket, egészségügyi ellátásukat, nyomorúságos élethelyzetüket. De embersegről is olvashatunk: a foglyok elhurcolásuk útvonaláról „szélpostával” értesítettek szeretteiket. A névvel, címmel ellátott papírdarabkákat együtt érző helybéliek postázták a címzetteknek. A hadifoglyoknak egyébiránt itt, Pozsonyban nem értek véget a megpróbáltatásaik, zsúfolt vagonokban szállították őket újabb táborokba, a Szovjetunióba.

A felvidéki Nagymihályról származó Vitéz Náday István vezérezredes életpályáját Szakály Sándor (a KRE tanszékvezető egyetemi tanára) rajzolja elénk lexikonszerű pontossággal, mégis plasztikusan. Egy tehetséges, törekvő, több nyelven beszélő, elhivatott katonatiszt pályafutása bontakozik ki szemünk előtt, akinek karrierje az elit császári és királyi 24. táborig vadászzászlóaljtotól indult, majd az első világháború hadszínterein, különböző parancsnoki beosztásain át egyenesen ívelt felfelé egészen a német megszállásig. Ismert kritikus véleménye, németellenessége miatt 1944. április 1-jén felmentették megbízatásából a kormányzóval, és nyugálományba helyezték. Horthy Miklós azonban számított rá, ezért 1944. szeptember 22-én Olaszországba küldte a nyugati szövetségeseikkel történő fegyverszüneti tárgyalás kezdeményezésére. Útja nem járt sikerrel, azt azonban tudomására hozták, hogy a szovjet nagyhatalmi „érdekszférába” kerül az ország. Náday, akit a nyilas hatalomátvétel után „hütlenség” címmel lefokoztak, csak 1946-ban tért vissza Ma-

gyarországra, ahol bár „igazoltnak” nyilvánították, de birtokát elveszítette, 1954-ben hunyt el. Náday „...azon magyar táborno­kok köz­é tartozott, akik életük végéig megőrizték és megtartották a volt magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia jelmondatát: A Hazáért, mindhalál­ig” – zárja írását Szakály Sándor.

Politikai krimiket, kém­­törté­ne­teket írók és for­ga­tó­köny­vírók számtalan ötletet meríthetnek Ge­csényi Lajos (a Magyar Országos Levéltár nyugalmazott főigazgatója) tanulmányából, mert a valóság néha túlszárnyalja a fantáziát is. Megfigyelés, zaklatás, letartóztatás, emberrablás más ország követségéről, területéről, gyilkosság – a paletta igencsak színes. S mindezeket a magyar kormány követte el. Hogy mikor? Ge­csényi Lajos megfogalmazása szerint a hidegháború „jégkorszakában”, 1948 és 1954 között. Magyarország és Ausztria kapcsolatai pedig voltaképpen jól indultak: a két vesztés állam ezer szállal kötődött egymáshoz, s a kapcsolatok újr­felvétele jegyében megállapodások is születtek. 1947 őszétől, a kommunisták hazai egyeduralmának kiépülése után azonban megváltozott a helyzet: a határsávban elszaporodtak a magyar oldalról provokált incidensek, s a kapcsolatok meghideg­ültek. A kormány felmondta a határforgalmi megállapodást, felépítette a „vasfüggönyt” (aknazárral, drótakadállyal, őrtornyokkal), lezárta a határátkelőhelyeket, 1950. január 1-jétől az ÁVH átvette a határ őrzését. Az osztrák hatóságok ettől az időponttól minden Magyarországról érkező menekültet politikai üldözöttnek tekintettek. A felsorolt cselekmények sorozata valójában ekkor kezdődött. Olvadás a hidegháborúban csak 1954 májusától tapasztalható, aminek Rákosi Mátyás is hangot adott az MDP III. kongresszusán.

Arday Lajos (a Corvinus Egyetem nyugalmazott oktatója) tanulmánya minden­kinek ajánlható, aki szeretné megismerni Ukrajna múltját, a jelenlegi politikai helyzet kialakulásának előzményeit, okait, hátterét. Alaposan, sok-sok szempon­tot körbejárva bontja ki a címben jelzett témákat: történelem, etnikum, identitás, (geo)politika. S választ kapunk azokra a foglalkoztató kérdésekre, hogy miképpen alakult ki a fegyveres konfliktus Oroszországgal, s milyen lehetőségek állnak Ukrajna előtt.

Az egészen közeli múltban járunk Vajda Barnabás (a komáromi Selye János Egyetem docense) írásában, aki szerint bár a legtöbb történeti összefoglalás 1991-et tekinti a hidegháború végének, véleménye szerint egyes eszközei és cselekvési mintái ma is jelen vannak a nemzetközi kapcsolatokban. Kérdései megválaszoló­sa érdekében „az aktuálpolitikai történéseket a korábbi, a történetírás által meghatározónak tekintett hidegháborús paradigmákkal” veti össze: partnerség, *modus vivendi*, fegyverkezési verseny, tömbtudat, a *status quo* fenntartása, hosszú távú projektek. Sorait olvasva érdekes elmélkedni azon, vajon merre visz ez az út, hiszen a tanulmány megszületése óta bekövetkezett a migránsválság, Oroszország és Franciaország támadásokat indít Szíriában, s Ferenc pápa úgy nyilatkozott, hogy a párizsi merényletek a világ különböző részein folyamatban lévő harmadik világháború részei.

A Felvidék krónikása című tanulmánygyűjtemény méltó tisztelgés Popély Gyula professzor életműve előtt. A kiváló szerzők névsorán végigtekintve bizonyos lehet az olvasó, hogy érdemes kézbe vennie a kötetet. Talán nem célszerű egy lélegzetre elolvasni, hiszen már a tárgyalt időkeret meghaladja a két évszázadot, a sokféle téma, egyedi megközelítés azonban mindvégig ébren tartja az olvasó érdeklődését. A szinte kizárólag friss kutatási eredményeket tartalmazó kötet méltán számíthat a szakma és a történelmet kedvelő laikus olvasó figyelmére.